

UVOD

[1] Neki kažu da je filozofija začeta kod barbara. Tako Aristotel u *Magici*¹ i Sotion u dvadeset i trećoj knjizi *Sljedova* začetnicima filozofije drže mage (μάγοι) kod Perzijaca, Kaldejece kod Babilonaca ili Asiraca, gimnosofiste (γυμνοσοφισταί) kod Indijaca i takozvane druide i semnoteje (σεμνόθεοι)² kod Kelta i Gala. Spominju se još i Feničanin Moh, Tračanin Zamolksid i Libijac Atlant.

Egipćani pak tvrde da je Hefest dijete Nila i da je on začetnik filozofije kojoj su predstojnici bili svećenici i proroci. [2] Od njege do Aleksandra Makedonskog protekle su 48 863 godine, za kojih su se dogodile 373 pomrčine Sunca i 832 pomrčine Mjeseca.

Platoničar Hermodor u spisu *O naucima* tvrdi da je od magā, među kojima je prvi bio Perzijac Zoroaster, do zauzeća Troje prošlo 5000 godina. Lidijac Ksant kaže da je proteklo 6000 godina od Zoroastra do Kserksova pohoda te da su zatim slijedili mnogi magi: Ostana, Astrampsih, Gobrija i Pazata, sve do Aleksandrove pobjede nad Perzijcima.

[3] Ne upoznavši postignuća Helena, s kojima nije začeta samo filozofija, nego i rod ljudi, pripisivali su ih barbarima. Naime, u Atenjana bijaše Muzej, a u Tebanaca Lin. Govori se da je Muzej bio Eumolpov sin i da je prvi ispjevao *Bogorode* i *Svod nebeski*. Govorio je da se sva rađaju iz jednoga i da se u to isto rastvaraju. Umro je u Faleru, a na grobu mu stoji ova pjesan: „Gruda falerska čuva Eumolpu miloga sina, Muzeja – tijelo

¹ *Magika* je nesačuvan dijalog koji se pogrešno pripisuje Aristotelu. Suida ga pripisuje Peripatetičaru Antistenu s Roda (2. st. pr. Kr.). U Diogena Laertija spominje se još na kraju poglavlja o Sokratu (Diog. Laert. II, 45), a ne navodi se u popisu Aristotelovih spisa u petoj knjizi.

² Semnoteji su doslovce oni kojima su bogovi sveti, bogoštovatelji. Riječ je vjerojatno o preinaci naziva sačuvanog kod Strabona u obliku Σαμνίται za Gale koji su živjeli na ušću rijeke Loire.

preminuloga – pod tim grobnim humkom.“ (*Anth. Pal.* VII, 615) Po Muzejevu su otcu prozvani i atenski Eumolpidi.

[4] Lin, sin Herma i muze Uranije, opjevao je rađanje kozmosa, Sunčevu i Mjesečevu putanju te rađanje životinja i plodova. Spjev počinje ovako: „Bijaše nekoć to vrijeme u kojem sva zajedno ponikoše.“

Odatle uzevši, Anaksagora reče da su sve stvari nastale zajedno, a um je došao da ih rasporedi. Lin je umro u Eubeji, pogođen Apolonovom strijelom³, a nad grobom mu stoji natpis: „Ovdje Tebanca Lina mrtvoga primi zemlja, sina Uranije Muze, krasno ovjenčane.“ (*Anth. Pal.* VII, 616) Tako je dakle u Helena začeta filozofija, a već se i samo njezino ime ne da izreći u barbarskim jezicima.

[5] Oni pak koji barbarima pripisuju otkriće filozofije navode i Tračanina Orfeja tvrdeći da je on bio filozof, i to najstariji. Ja međutim ne znam treba li nazivati filozofom onoga koji je ono o bogovima izgovorio, niti kakvo ime valja nadjenuti onomu koji je sve ljudske patnje nesmotreno pridao bogovima, kao i ona govorom počinjena sramna djela, koja malo tko i od ljudi čini. Mit kazuje da su ga pogubile žene, no njegov grobni natpis u makedonskom Diju govori da ga je pogodio grom: „Orfeja Tračkog ovdje Muze pokopaše zlatolirog, koga strijelom dimnom ubi višnji Zeus.“ (*Anth. Pal.* II, 99)

[6] Oni koji kažu da je filozofija začeta u barbara izlažu i oblike u kojima se je ona među njima pojavila. Tako kažu da su gimnosofisti i druidi filozofirali zagonetno govoreći u izrekama o tome da treba štovati bogove, ne činiti nikakvo zlo i vježbati hrabrost. Klitarh u dvanaestoj knjizi *Povijesti Aleksandrova doba* govori o njihovu preziru prema smrti. Kaldejci su se pak bavili astronomijom i proricanjem.

Magi su pak sve vrijeme provodili u službi bogovima, u prinošenju žrtava i molitvama, vjerujući da bogovi jedino njih uslišuju. Kazivali su o bitstvu i postanku bogova, te da su i oganj i zemlja i voda bogovi. Osuđivali su kipove bogova, a ponajviše one koji govore da ima muških i ženskih bogova. [7] Govorili su o pravednosti i smatrali spaljivanje mrtvih nesvetim. No, kako kazuje Sotion u dvadeset i trećoj knjizi *Sljedova*, istovremeno su smatrali da nije nesveto obljubiti vlastitu majku ili kćer. Bavili su se mantikom i proricanjem tvrdeći da im se bogovi ukazuju. Tvrđili su da je zrak pun likova koji struje kao isparavanja, a očima ih mogu opaziti

³ Izraz koji označava brzu i bezbolnu smrt.

oni koji imaju oštar vid. Zabranjivali su nakit i nošenje zlata. Odjeća im je bila bijela, ležaj od slame, hrana zelje, sir i prijesan kruh. Štapić im bijaše trska kojom su taj sir nabadali, podizali i jeli.

[8] Aristotel u *Magici* i Dinon u petoj knjizi *Povijesti Perzije* tvrde da se nisu služili čarobnjačkom magijom. Dinon kaže da ime Zoroaster u doslovnom prijevodu znači štovatelj zvijezda, a isto tvrdi i Hermodor.⁴ Aristotel ih u prvoj knjizi spisa *O filozofiji* smatra starijima od Egipćana te kaže da su u njih dva počela – dobri demon i zli demon. Jednomu je ime Zeus i Oromazd, a drugomu Had i Arimanije. Isto potvrđuju Hermip [iz Smirne] u prvoj knjizi spisa *O magima*, Eudoks⁵ u *Ophodu* i Teopomp u osmoj knjizi *Filipika*, [9] koji tvrdi da će prema učenju magā ljudi uskrsnuti i biti besmrtni i da će po njihovim molitvenim zazivima [sva] jesuća opstati. To isto pripovijeda i Eudem Rodanin. Hekatej pak kazuje da su po magima i sami bogovi rođeni. Klearh iz Solā u *O odgoju* navodi da su gimnosofisti potomci magā. Neki tvrde da čak i Judejci potječu od njih. Osim toga, oni koji su pisali o magima kore Herodota tvrdeći da Kserkso nije mogao odapeti strijele na Sunce niti okovati more negvama jer su i more i Sunce po njihovoj predaji bogovi. Kipove je međutim vjerojatno uništio.

[10] Egipatska je filozofija o bogovima i pravednosti kazivala sljedeće: počelo je tvar, zatim su iz nje razlučena četiri elementa te su najzad stvorena svakojaka živa bića. Sunce i Mjesec su bogovi, a zovu se Ozirid i Izida. Oni odgonetaju iz balegara, zmiije, jastreba i drugoga, kako navodi Maneton u *Kratkom prikazu fizičara* i Hekatej u prvoj knjizi *Egipatske filozofije*. Podizali su im kipove i hramove jer nisu poznavali božjeg lika.

[11] Naučavali su da je kozmos rođen, propadljiv i kuglolik. Zvijezde su sazdane od ognja i njihovim miješanjem nastaje ono što je na Zemlji. Mjesec se pomračuje kada zađe u Zemljinu sjenu. Duša opstaje [u smrti] i prelazi [u druga tijela]. Kiše nastaju zbog obrata zraka. I o drugome su prirodoslovlili, kako izvješćuju Hekatej i Aristagora. Postavili su i zakone o pravednosti, koje su pripisivali Hermu. Korisne životinje štovali su kao bogove. Govori se i da su Egipćani otkrili geometriju, astrologiju i aritmetiku. Međutim, što se tiče otkrića filozofije, stvari stoje ovako.

⁴ Helenski oblik perzijskog imena Zaratuštra glasio je Ζωροάστρης i sastavljen je tako da su Heleni u njegovu drugom dijelu čuli riječ ἄστρον „zvijezda“.

⁵ To nije Platoničar Eudoks, nego istoimeni geograf s Roda.

[12] Filozofiju je prvi imenovao Pitagora i samoga sebe filozofom razgovarajući u Sikionu sa sikionskim vladarom Leontom, ili flijuntskim, kako kaže Heraklid Pontski u spisu *O ženi koja je prestala disati*, jer nitko osim boga nije mudar. Olako se ona naziva mudročću, a onaj koji ju objavljuje mudracem zbog toga što se odlikuje vrsnoćom duše. Filozof je međutim onaj koji ljubi mudrost. Mudraci su nazivani i sofistima, i ne samo oni nego i pjesnici. Kratin tako naziva homerske i heziodske pjesnike hvaleći ih u *Arhilosima*.

[13] Mudracima su smatrani Tal, Solon, Perijandar, Kleobul, Hilon, Bijant i Pitak. Gdjekad su njima pribrajani Skit Anaharzid, Mizon Henjanin, Ferekid sa Sira i Epimenid Krećanin. Poneki dodaju i tiranina Pizistrata. To su dakle mudraci.

Dva su začetka filozofije – jedan u Anaksimandra, a drugi u Pitagore. Anaksimandar je slušao Tala, a Pitagoru je vodio Ferekid. Prva se filozofija naziva jonskom jer je Anaksimandrov voditelj Tal bio Jonjanin iz Mileta. Druga se naziva italskom po Pitagori, koji je najviše filozofirao u Italiji. [14] Jonska filozofija završava s Klitomahom, Hrizipom i Teofrastom, a italska s Epikuroom. Za Talom slijedi Anaksimandar, zatim Anaksimen, Anaksagora, Arhelaj, Sokrat, koji je uveo etiku, Sokratovci i osnivač Stare Akademije Platon, zatim Speuzip i Ksenokrat, Polemon, Krantor i Kratet, voditelj Srednje Akademije Arkezilaj, zatim Lakid, koji je začetnik Nove Akademije⁶, Karnead i Klitomah. Tako je bilo do Klitomaha.⁷

[15] Do Hrizipa se jonska filozofija nastavlja ovako: Sokrat, Antisten, Diogen Pseto, Tebanac Kratet, Zenon iz Kitija, Kleant i Hrizip. Do Teofrasta se nastavlja ovako: Platon, Aristotel i Teofrast. Tako završava jonska filozofija.

Italski je slijed ovakav: Ferekid, Pitagora, njegov sin Telaug, Ksenofan, Parmenid⁸, Zenon Elejac, Leukip, Demokrit, koji je imao mnoštvo učenika među kojima se ističu Epikurovi učitelji Nauzifan i Naukid.

⁶ Usp. Diog. Laert. IV, 59–61, gdje se Lakid također spominje kao osnivač Nove Akademije. S time se slaže Suida, a nasuprot tomu Sext Empirik tvrdi da je Novu Akademiju osnovao Karnead (vidi Sext. Emp. *Pirrh. Hyp.* I. 220).

⁷ Usp. Diog. Laert. IV, 67.

⁸ Ovaj slijed ne podudara se sa slijedom u Diog. Laert. IX, 18–21, gdje je kao Pitagorin učenik naveden Parmenid, a ne Ksenofan.

[16] Od filozofa jedni su bili dogmatičari (δογματικοί), a drugi efektičari (ἐφεκτικοί). Dogmatičari su oni koji o stvarima kazuju da su dokučive, a efektičari se od toga suzdržavaju (ἐπέχειν), jer su stvari nedokučive. Neki su među njima za sobom ostavili spise, a neki nisu uopće ništa napisali, kao na primjer Sokrat, Stilpon, Filip, Menedem, Piron, Teodor, Karnead i Brizon. Po nekima nisu pisali ni Pitagora i Ariston s Hija, izuzme li se nekoliko poslanica. Neki poput Melisa, Parmenida i Anaksagore napisali su samo jedan spis, drugi su pak napisali mnogo spisa, svaki više od prethodnoga: Zenon, Ksenokrat, Demokrit, Aristotel, Epikur i najzad Hrizip.

[17] Neki su se filozofi nazivali prema polisima iz kojih su potjecali, na primjer Elidani, Megarani, Eretrijci i Kirenjani, a neki su se nazivali po nekom predjelu u polisu kao Akademičari i Stoičari. Neki su ime dobili po uzgrednim obilježjima poput Peripatetičara, a neki iz poruge poput Kiničara. Jedni se nazivaju po stanjima duše poput Eudemoničara (Εὐδαιμονικοί), a drugi po uvjerenjima poput Istinoljubaca (Φιλαλήθεις), Oporvgavatelja (Ἐλεγκτικοί) i Analogetičara (Ἀναλογητικοί). Neki se nazivaju po učiteljima, kao Sokratovci, Epikurovci i slično. Oni pak koji istražuju prirodu (φύσις) nazivaju se fizičarima (φυσικοί), a oni koji se bave etosima (τὰ ἠθῆ) etičarima (ἠθικοί). Dijalektičarima se nazivaju oni koji detaljno raspravljaju.

[18] Tri su dijela filozofije – fizički, etički i dijalektički. Fizički se bavi kozmosom i onim što je u njem, etički životom i onim što se odnosi na nas, a dijalektički se bavi načinom mišljenja koji se primjenjuje u prvim dvama dijelovima. Fizički se proteže do Arhelaja, sa Sokratom, kao što smo već spomenuli, započinje etički, a sa Zenonom Elejcem dijalektički. U etičkom je pak bilo deset sljedbi – akademijska, kirenska, elidska, megarska, kinička, eretrijska, dijalektička, peripatetička, stoička i epikurovska.

[19] Na čelu Stare Akademije stajao je Platon, Srednje Arkezilaj, a Nove Lakid. Na čelu kirenske sljedbe bio je Aristip iz Kirene, elidske Fedon iz Elide, megarske Euklid iz Megare, kiničke Antisten iz Atene, eretrijske Menedem iz Eretrije, dijalektičke Klitomah iz Karhedona (Kartage), peripatetičke Aristotel iz Stagire i stoičke Zenon iz Kitija. Epikurovska se naziva po samom Epikuru.

Hipobot u spisu *O filozofskim sljedbama* kazuje da ima devet sljedbi (αἰρέσεις) i vodstava (ἄγωγαί) – prva je megarska, druga eretrijska, tre-

ća kirenska, četvrta epikurovska, peta anikeridovska, šesta teodorovska, sedma zenonovska i stoička, osma staroakademijska i deveta peripatetička. [20] On ne spominje kiničku, elidsku i dijalektičku sljedbu. Većina ne navodi ni pironovsku sljedbu zbog nejasnoće [nauka]. Jedni ju drže zasebnom sljedbom, a drugi ne. Međutim, čini se ipak da ona jest zasebna sljedba, jer sljedbama nazivamo one koji slijede, ili se barem čini da slijede, neki nauk o onome što se pojavljuje (τὸ φαινόμενον). Stoga bismo tu sljedbu s pravom mogli nazvati skeptičkom. Kada bismo pak sljedbom smatrali pristajanje uz neka učenja, ne bismo ju mogli nazvati sljedbom, jer ona nema učenja (δόγματα). To su dakle počeci filozofije i njeni sljedbenici, toliki su njeni dijelovi i tolike filozofske sljedbe.

[21] Osim toga, nedavno je Potamon iz Aleksandrije uveo neku eklektičku sljedbu odabравši učenja iz svih drugih sljedbi. Kao što kaže u svome spisu *Osnove*, on prihvaća dva mjerila istine. Jedno je ono po čem nastaje sud, to jest ono vodstveno (τὸ ἡγεμονικόν). Drugo je ono kroz što nastaje sud, naime najtočnije predočavanje (ἀκριβεστάτη φαντασία). Počela (ἀρχαί) svega [što jest] su tvar, ono tvoreće, kakvoća i mjesto, to jest iz čega, od čega, kako i u čem. Postoji svrha ka kojoj se sva [jesuća] kreću, naime život u cjelovitoj i savršenoj vrsnoći, ne bez onog po prirodi tjelesnog i izvanjskih dobara. Sada treba govoriti o tim muževima, i to prvo o Talu.

TAL

[22] Tal bijaše, kako kažu Herodot, Durid i Demokrit, od oca Eksamije i majke Kleobuline, iz plemena Telidā, koji su Feničani i ubrajaju se među najplemenitije potomke Kadma i Agenora. Kako kazuje Platon u *Protagori*, bio je jedan od Sedmorice mudraca. Prema svjedočanstvu Demetrija Falerskoga u *Popisu arhonata* u vrijeme službe arhonta Damazija u Ateni (582. pr. Kr.) prvi je imenovan mudracem. Poslije njega su i ostali od Sedmorice mudraca tako nazvani. Građansko pravo stekao je u Miletu, u koji je došao zajedno s Nilejem, koji je bio izgnan iz Fenikije. Međutim, većina drži da je rodом iz Mileta i potomak ugledna roda.

[23] Nakon bavljenja politikom posvetio se je istraživanju prirode. Neki tvrde da za sobom nije ostavio nijedan spis. Naime, *Pomorska astrologija*, koja mu se pripisuje, zapravo pripada Samljaninu Foku. Kalimah